

Mentalundersøgelser blotlægger forbryderes sind

Kristeligt Dagblad (Liv & Sjæl, s. 16: ill.)

Artiklen er leveret af Infomedia

Læsetid: 10 min.

1. April 2022

mentalerklæringer, retspsykiatri

Print

Af

Jannie Iwankow Søgaard

I Danmark må sindssyge ikke straffes med fængsel. Men ingen kan alene ud fra en ugering afgøre, om en gerningsmand er sindssyg. Derfor er mentalundersøgelser, O vigtige - dem udføres der årligt 1200 af i Danmark

For de fleste er det at dræbe et andet menneske en sindssyg handling. Men det er så langt fra det samme, som at gerningsmanden i klinisk forstand er at regne for sindssyg.

Faktisk er det sådan, at nogle af landets farligste drabsmænd afsoner deres straf i fængsler, netop fordi de er vurderet til ikke at være sindssyge og dermed anses for at have handlet tilregneligt.

Det er altafgørende, når en drabsmand skal have sin straf, at man ved, om han er rask, mentalt retarderet eller sindssyg - det, der i fagsprog kaldes psykotisk. Er han det, vil han i stedet for en fængselsstraf blive idømt en såkaldt foranstaltningsdom enten for mentalt retarderede eller i form af psykiatrisk behandling, som kan være ambulant, indlæggelse eller

anbringelse på en psykiatrisk afdeling. For i Danmark må kriminelle, der er vurderet til at være sindssyge, normalt ikke blive straffet med fængsel, hvad de må i eksempelvis USA.

Måden, hvorpå man finder ud af, om en drabsmand var sindssyg, da han begik sin gerning eller ej, er ved at udføre en mentalundersøgelse. Når den er udfærdiget, vil der være en grundig og fagligt funderet vurdering af vedkommendes psykiske forhold.

Der foretages årligt cirka 1200 mentalundersøgelser i Danmark. Det sker på fire retspsykiatriske afdelinger i henholdsvis Middelfart, Risskov og Aalborg samt på Retspsykiatrisk Klinik i København.

På sidstnævnte arbejder Dorte Sestoft, der er retspsykiater og leder af klinikken, som hører under Justitsministeriet.

Hun forklarer, hvornår og hvorfor en mentalundersøgelse igangsættes i en straffesag.

" Det er oftest anklagemyndigheden, der anmoder om, at der foretages en mentalundersøgelse. Ser man på kriminalitetens art, så vil mentalundersøgelsen næsten altid blive sat i gang, når der er tale om drab, alvorlig sexkriminalitet og ved ildspåsættelse. Man kan også anmode om en mentalundersøgelse, hvis man observerer, at den sigtede opfører sig sært - for eksempel sidder og taler ind i væggen med nogen, der ikke er der. Desuden er man også opmærksom i forbindelse med ældre mennesker, der ikke tidligere har haft en kriminel løbebane, men som pludselig forgriber sig på børnebørn eller går ind på politistationen og truer med en kniv. Her ved vi, at der kan være demens på spil. Tærsklen for undersøgelse er også lavere for de helt unge," siger hun.

Kernen i en mentalundersøgelse er, understreger Dorte Sestoft, at finde ud af, om den sigtede tilhører paragraf 16 eller paragraf 69 i Straffeloven eller i sjældne tilfælde ingen af delene. I paragraf 16 placeres man, hvis mentalundersøgelsen viser, at man enten er mentalt retarderet eller sindssyg. Hvis man af dommeren samtidig erklæres utilregnelig, kan man ikke straffes med fængsel, men vil sædvanligvis i stedet blive idømt en særlig foranstaltning. I paragraf 69 placeres de, der ikke vurderes til at være sindssyge, men psykisk afvigende på anden vis og for eksempel er personlighedsforstyrrede eller misbrugende.

Et eksempel beskrevet i pressen er Peter Madsen, der i 2017 blev dømt for drabet på den svenske journalist Kim Wall. Ifølge en mentalerklæring blev han betegnet som blandt andet:

" personlighedsmæssigt svært afvigende med narcissistiske og psykopatiske træk" og kunne beskrives som " højst utroværdig og som en patologisk løgner".

Som udgangspunkt vil de, der hører under paragraf 69, idømmes almindelig straf. Men det er dog også muligt for retspsykiateren, der foretager mentalundersøgelsen, at anbefale en behandlingsdom i stedet, hvis det vurderes, at det er mere formålstjenligt end almindelig straf i forhold til at forebygge ny kriminalitet.

De farligste sjældent sindssyge

Det er ikke kun menigmand, som kan være fristet til at antage, at en drabsmand eller seksualforbryder må være sindssyg alene ud fra den forbrydelse, vedkommende har begået. Den tanke er også af og til dukket op hos tidligere drabschef og chef for Rejseholdet Bent Isager-Nielsen.

" Jeg har mange gange tænkt, at det her forekommer helt sindssygt. Men erfaringen siger jo, at de farligste gerningsmænd sjældent er sindssyge. Tag for eksempel Peter Lundin, Amagermanden eller præsten Thomas Gotthardt - drabsmænd, der har mishandlet, parteret, slået ihjel og gravet ned.

Ingen af dem er erklæret sindssyge, og de afsoner alle deres dom i et fængsel.

Man skal være varsom med at sige, at en forbrydelse ikke giver mening. For gerningsmanden kan handlingen udmærket have givet mening," siger han.

Også Dorte Sestoftunderstreger, at den konkrete forbrydelse aldrig bør bruges til at vurdere en gerningsmands mentale tilstand.

" Som retspsykiatere afholder vi os helt fra at sige, at den begåede kriminalitet er sindssyg. Vi må ikke lave en ringslutning. Man kan aldrig vide, om vedkommende frem for at være sindssyg har en personlighedsforstyrrelse, eller om helt andre omstændigheder er i spil, og derfor vil vi altid helst undgå at afgøre noget som helst ud fra kriminalitetens karakter," siger hun.

En mentalundersøgelse udføres af en række fagfolk. På Retspsykiatrisk Klinik er første samtale som regel med en socialrådgiver, der skal lave et oprids over personens liv. Derefter er der et såkaldt psykopatologisk interview med en psykiater, hvor historik omkring

eventuelle indlæggelser på psykiatriske afdelinger, brug af rusmidler, psykiske problemer nu og helt tilbage til barndommen, gennemgås.

Det er også under denne samtale, at det afgøres, om vedkommende skal undersøges af en psykolog. Det skal en sigtet blandt andet, når der er indikationer på, at personen er mentalt retarderet, når der skal foretages en farlighedsvurdering og også i tilfælde af kriminalitet af seksuel karakter, hvor der senere kan igangsættes behandling.

Hos psykologen bliver der taget personlighedstest samt intelligenstag, og til slut er der endnu en samtale med psykiateren, inden den samlede erklæring sendes til anklageren i straffesagen.

Jura over psykiatri

Ud af alle de mentalerklæringer, der udfærdiges hvert år, antages det, at mellem 20 og 25 procent af dem sendes til Retslægerådet til et ekstra gennemsyn. Retslægerådet giver lægefaglige og farmaceutiske skøn til offentlige myndigheder i sager om enkeltpersoners retlige forhold - blandt andet vedrørende mentalerklæringer i straffesager.

Det sker blandt andet, når der er tale om alvorligere personfarlig kriminalitet, og den sigtede ifølge mentalerklæringen er sindssyg eller mentalt retarderet, og når mentalerklæringen anbefaler dom til anbringelse i institution.

Selvom dommerne i straffesager tillægger Retslægerådets anbefalinger stor betydning, er det ikke ensbetydende med, at de altid vælger at følge dem.

Det fortæller blandt andre advokat Jakob Buch-Jepsen, der i en lang årrække arbejdede som anklager og blandt andet førte sagen mod den førømtalte Peter Madsen.

" Et eksempel kunne være, at Retslægerådet anbefaler en anbringelsesdom til en tiltalt, der var sindssyg på gerningstidspunktet, men hvor forholdet ikke er så groft, at det skal medføre anbringelse, men derimod ender i en behandlingsdom.

Et andet eksempel kunne være i de få alvorlige sager, hvor Retslægerådet har peget på forvaring, men hvor dommen i stedet er endt med en straf på livsvarigt fængsel, hvilket

skyldes praksis på området som udstukket af Højesteret. Livstid og forvaring er de strengeste straffe, man kan idømmes.

Tidligere kom man som forvaringsdømt i gennemsnit før ud i friheden end livstidsdømte, men i dag er afsoningstiden i gennemsnit på samme niveau, men begge sanktioner kan i princippet være på livstid. Når du har fået livsvarigt fængsel, kan du søge om at komme ud efter 12 år. Ved forvaring kan man søge allerede efter tre år," siger han.

Mette Brandt-Christensen, der er retspsykiater og næstformand i Retslægerådet, ved af erfaring, at dommerne generelt lægger stor vægt på Retslægerådets vurderinger, fordi domstolen ser dem som et lægeligt "overskøn" over sagens akter, men hun understreger, at der ikke altid er lighedstegn mellem rådets anbefalinger og den endelige dom, og at det i sidste ende er en juridisk afgørelse, hvilken dom der afsiges.

"Der kan godt være sager, hvor dommeren ender med at afsige en anden dom end det, Retslægerådet har anbefalet.

Det lægelige og det juridiske skøn er jo to forskellige ting. Et eksempel kunne være en sag, hvor en mand, som allerede har en behandlingsdom for at have truet en offentligt ansat, gør det samme igen. Her vil Retslægerådet se mere på den psykiske sygdom og kan måske skærpe vores anbefaling til anbringelse, hvis vi mener, han er både meget syg og farlig. Her vil dommeren efter min erfaring, men jeg er jo ikke jurist, ofte se mere på den juridiske praksis, og måske blot idømme endnu en behandlingsdom," siger hun og fortsætter: "Det er suverænt dommeren, der afgør, om en gerningsmand er tilregnelig.

Der kan sjældne gange være sager, hvor vi i Retslægerådet vil anbefale behandlingsdom, fordi gerningsmanden er sindssyg, men hvor dommeren vil sige, at det, han er sigtet for, ikke har sammenhæng med hans sindslidelse - for eksempel ved økonomisk kriminalitet - og vurdere ham tilregnelig og give fængselsstraf," siger hun.

Snyd er sjælden, men mulig

Der har tidligere været debat om, hvorvidt man altid kan stole på resultatet af en mentalundersøgelse. Er det muligt for en sigtet at snyde, så resultatet af undersøgelsen bliver det, vedkommende ønsker, som ifølge Mette Brandt-Christensen ofte er en dom til behandling, hvor man kan være mere "på fri fod" og blot møde til ambulant behandling en

gang om måneden? Hun vil ikke afvise, at det er lykkedes nogle at snyde under en mentalundersøgelse.

Det vil imidlertid ikke være nemt, idet der også bruges særlige test, hvis man har mistanke om snyd hos den sigtede.

" Enkelte er trådt offentligt frem med beskrivelse af, hvordan de har snydt sig til en behandlingsdom ved at simulere sindssygdom eller retardering ved mentalundersøgelsen. Så vi må gå ud fra, at det kan ske fra tid til anden. Men der hører jo også krav og kontrol til en behandlingsdom, og det kan måske komme bag på nogle. Juridisk og lægeligt betragtes det at få en behandlingsdom som en form for særbehandling, hvor den dømte er straffri, men jo ikke bare kan gå ud af retten som en fri mand, uden at nogen har hånd i hanke med at sikre den nødvendige behandling, så ny kriminalitet forhindres. På den måde er en behandlingsdom fremadrettet, ved at den skal hjælpe den dømte på en række områder og prøve at nedsætte risikoen for ny kriminalitet.

En fængselsstraf er derimod bagudrettet - du har overtrådt loven, og derfor skal du 'sone' din forbrydelse i fængsel," siger hun.

De undersøgte er modvillige

Thomas Thurah, der er forfatter til bogen " Skyldig i drab. 12 drabsdømte om at have slået ihjel og om straf, skyld, soning og tilgivelse", hvori han har interviewet 12 drabsdømte, har selv hørt om et enkelt tilfælde, hvor en sigtet lykkedes med at snyde under mentalundersøgelsen.

Men efter at have interviewet drabsdømte tror han, at det hører til sjældenhederne.

" Jeg har aldrig hørt en af de drabsdømte fortælle, at de prøvede at snyde under mentalundersøgelsen.

De har fortalt om andre tidspunkter i afsoningen, hvor de har forsøgt at sige ting, som de ved, vil få dem til at fremstå bedre, og som personalet gerne vil høre. Men fordi mentalundersøgelsen ofte udføres på et tidspunkt, hvor de er præget af et stort tankekaos, og hvor de er maksimalt pressede, er det ikke min opfattelse, at de har overskuddet til at forsøge at snyde," siger han.

Det er Thomas Thurahs overordnede opfattelse, at de drabsdømte, han har interviewet i sin bog, generelt er negativt stemte over for at blive mentalundersøgt.

De opfatter undersøgelsen og de fagpersoner, der udfører den, som fjender på linje med politi og anklager.

" De er utilfredse med, at den udføres på et tidspunkt, hvor deres tanker er kaotiske, og hvor de har svært ved at fremstå klare. De er tilbøjelige til at lukke i, være afvisende og aggressive på det tidspunkt. Men det er jo et tidspunkt, der dårligt lader sig ændre, fordi der er brug for undersøgelsen på det tidspunkt i straffesagen," siger han.

Thomas Thurah fortæller endvidere, at flere af de drabsdømte, han har interviewet, har svært ved at acceptere, at mentalundersøgelsen bliver til på så kort tid, men har konsekvenser langt ud i fremtiden og for eksempel spiller en rolle for, om de senere under deres afsoning kan få udgang.

" En mentalerklæring skal være operationel, og dens konklusioner kortfattede og entydige, hvilket er meget forståeligt, da den skal kunne bruges til noget konkret. Men for de dømte kan det være svært at acceptere det billede, de synes, der bliver tegnet af dem. De kan måske godt genkende det, der står, men de synes samtidig, at de er så meget mere end kriminelle; fædre til deres børn, søn til nogle forældre og bror til søskende," siger Thomas Thurah.

livogsjael@k.dk

Fakta: Breiviks mentalerklæring blev ændret

I 2011 gennemførte Anders Behring Breivik et terrorangreb i henholdsvis det norske regeringskvarter og på øen Utøya, hvor Arbejderpartiets ungdomsafdeling holdt deres sommerlejr. I alt 77 mennesker blev dræbt.

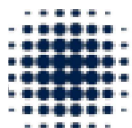
Der blev efterfølgende udarbejdet en mentalerklæring på nordmanden, der viste, at han var sindssyg og havde diagnosen paranoid skizofreni. Som følge deraf kunne han ikke modtage en fængselsstraf.

Der var imidlertid stor uenighed om mentalerklæringens resultat, og der blev derfor efter et

halvt år foretaget endnu en mentalundersøgelse af ham.

Denne førte til en vurdering af, at han ikke kunne regnes for sindssyg, og han fik i 2012 en straf på 21 års forvaring med mulighed for at søge om løsladelse efter 10 år. Han har i januar i år søgt om løsladelse.

Sagen er endnu ikke afgjort.

INFOMEDIA

Alt materiale i Infomedia er omfattet af lov om ophavsret og må ikke kopieres uden særlig tilladelse.